

Mi várható a Petőfi-kritikai zárókötetétől?

(Egy félbemaradt, posztumusz munka sajtó alá rendezésének tapasztalatai)

Petőfi Sándor műveinek három, kritikai igényű kiadása létezik. Pontosabban: három olyan vállalkozás is volt, amely definitív módon és a lezárás szándékával akarta összegyűjteni a költő életművét, az 1874-es, első összkiadás (az ún. díszkiadás) után.¹ Ez a három nekifutás egymás folytatásaként a remélt és megcélzott tökéletesség – természetesen illuzórikus – végcélját remélte elérni. Az első kísérlet Havas Adolf munkája volt 1892 és 1896 között, amely hat kötetben jelent meg.² Havas a kor fogalmai szerint jól képzett filológus volt, és munkája számos ponton alapvetőnek bizonyult ugyan, de már az egykorú kritika érzékelte megoldatlanságait.³ Ezért aztán 1945 után (és még inkább a centenáriumi évnek tekintett 1948 után) az ekkori tudományirányítás centruma, az újjászervezett és kommunista irányítás alá került Magyar Tudományos Akadémia egyik legfontosabb feladatának tekintette a méltó, ahogy akkor mondták, a „marxista” Petőfi-kép megalapozását és ennek részeként a kritikai kiadás elkészítését. A teljes életműre (tehát nem kizárólag a verses művekre kiterjedő) összkiadás végül 1951 és 1964 között, hét kötetben látott napvilágot, kezdetben Varjas Béla munkájaként. Ő gondozta a verses műveket tartalmazó első három kötetet. A tőle ekkor követett szabályzatot 1954-ben fogalmazták újra, és az ötödik kötettől már nemcsak ott voltak a vállalkozásban a 60-as évektől meghatározó szerepet betöltő, újabb nemzedék fontos alakjai (Kiss József, V. Nyilassy Vilma, illetve a VII. kötetben H. Törő Györgyi is), hanem egy olyan kiadás körvonalazódott, amelynek végre nem kellett engedelményeket tennie a népszerűség és olvashatóság követelményeinek.⁴ Ennek a hét kötetnek

¹ PETŐFI Sándor *Költevényei [Díszkiadás], Hiteles kéziratok alapján megigazított és hazai művészek rajzaival díszített 1. teljes kiadás*, Bp., Athenaeum, 1874. A vállalkozás tudománytörténeti háttéréről lásd: T. SZABÓ Levente, *A megszelídített Petőfi? Az 1874-es Petőfi-díszkiadás körüli vita és a korabeli Petőfi-filológia egyidejű egyidejűtlenségei = „Szirt a habok közt”: Tanulmányok Imre László 70. születésnapjára*, szerk. BÉNYEI Péter, GÖNCZY Monika, S. VARGA Pál, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014, 158–171.

² PETŐFI Sándor *Összes művei, Végleges, teljes kiadás*, Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kísérte HAVAS Adolf, Bp., Athenaeum, 1892–1896, I–VI.

³ A legjelentősebb kritika, amely még a vállalkozás teljes lezárulta előtt megszületett: BARÓTI Lajos, *Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról*, EPhK, 18(1894), 505–516, 681–692, 789–798, 871–881 (Klny. is).

⁴ PETŐFI Sándor *Költevényei 1. 1842–1845*, s. a. r. VARJAS Béla, Bp., Akadémiai, 1951 (Petőfi Sándor Összes Művei, 1). – PETŐFI Sándor *Költevényei 2.*, s. a. r. VARJAS Béla, Bp., Akadémiai, 1951 (Petőfi Sándor Összes Művei, 2). – PETŐFI Sándor *Költevényei 3.*, s. a. r. VARJAS Béla, Bp., Akadémiai, 1951 (Petőfi Sándor Összes Művei, 3). – PETŐFI Sándor *Szépprózai és drámai művei*, [s. a. r. VARJAS Béla], Bp., Akadémiai, 1952 (Petőfi Sándor Összes Művei, 4). – PETŐFI Sándor *vegyes művei: Útirajzok, naplójegyzetek, hírlapi cikkek*

az kölcsönzött különös jelentőséget, hogy megtalálható volt benne nemcsak a költői életmű, hanem a prózai művek, a fordítások, levelek és egyéb feljegyzések anyaga is. Az első három kötetnek azonban fogyatkozása volt ugyanakkor a jegyzetek igencsak szelektív és nem minden részletre kiterjedő mivolta, ezért aztán alighogy véget ért a vállalkozás, szinte rögtön fölmerült a revíziójának a szükségessége. Az 1970-es években újrakezdett, korszerű és végre részletesen jegyzetelt új edíció (immár a harmadik kritikai kiadás), amelynek a sorozatszerkesztője és központi figurája Kiss József volt, szakszerűségben, precizitásban és használhatóságban szinte minden ponton meghaladta az előzőt, noha természetesen sok mindenben az előző sorozat filológiai alapvetésére épített; s megemlítendő az is, hogy noha az előző kritikai kiadás ötödik kötetétől kezdve a munka már a megújított szabályzat alapján folyt, a teljes szakítás a korábbi elvekkkel a levelezést tartalmazó hetedik, azaz utolsó kötetben történt meg. Ezért értékelhette úgy az új kritikai kiadás első kötetének szerkesztői bevezetője, hogy az „kevésbé az első kiadás [értsd: az ötvenes években kezdődött, korábbi kritikai kiadás – Sz. M.] záró, mint inkább a jelen, átdolgozott, új kritikai kiadás próbakötetének tekinthető”.⁵ Valószínűleg ezért sem merült föl, hogy a levelezéskötetet újra sajtó alá kellene rendezni. Ám a kötetek – jórészt a szerkesztő és legfőbb sajtó alá rendező, Kiss József akribiája miatt – csigalassúsággal készültek. Ebben persze az is szerepet játszott, hogy a munka előrehaladtával kiderült: bizonyos alap kutatások elvégzésére feltétlenül szükség van, és ezért a szerkesztő energiáit részben ezek a mellékesnek tűnő, de a szövegkiadás érdekében nem mellőzhető munkák kötötték le; ennek eredményeképpen jöhetett létre a Petőfi fogadtatását dokumentáló, Endrődi Sándor úttörő jelentőségű, 1911-es gyűjtését kiegészítő Petőfi-adattár három köteté.⁶ Ezen közben minden évtizedben megjelent egy kötet a kritikai kiadásból: a 70-es években az első,

és egyéb prózai írások, s. a. r. V. NYILASSY Vilma, KISS József, Bp., Akadémiai, 1956 (Petőfi Sándor Összes Művei, 5). – PETŐFI Sándor prózafordításai, s. a. r. V. NYILASSY Vilma, KISS József, Bp., Akadémiai, 1956 (Petőfi Sándor Összes Művei, 6). – PETŐFI Sándor levelezése: Függelék (Vegyes feljegyzések, szerkesztői jegyzetek, dedikációk, másolatok, rajzok) – Pótlás a kiadás korábban megjelent kötetéhez, s. a. r. KISS József, V. NYILASSY Vilma, függelék H. TÖRŐ Györgyi, pótlás Kiss József, Bp., Akadémiai, 1964 (Petőfi Sándor Összes Művei, 7).

⁵ *Petőfi költeményeinek kiadásairól* = PETŐFI Sándor összes költeményei (1838–1843): Kritikai kiadás, s. a. r. KISS József, MARTINKÓ András, Bp., Akadémiai, 1973 (Petőfi Sándor Összes Művei, 1) [a továbbiakban: PSÖM 1.], 132.

⁶ ENDRŐDI Sándor, *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842–1849: Egykorú nyomtatványok másaival*, Bp., Kunossy, Szilágyi és Társa, 1911 (Petőfi-könyvtár, 29–30) – *Petőfi-adattár I.: Petőfi az egykorú sajtóban és egyéb nyomtatott forrásokban: Kiegészítés Endrődi Sándor „Petőfi napjai a magyar irodalomban” c., 1911-ben kiadott gyűjtéséhez*, gyűjtötte, s. a. r. Kiss József, Bp., Akadémiai, 1987 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai, 11). – *Petőfi-adattár II.: Petőfi a kortársak leveleiben és naplóiban*, gyűjtötte, s. a. r. és a jegyzeteket írta OLTVÁNYI Ambrus, szerk. Kiss József, Bp., Akadémiai, 1987 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai, 12). – *Petőfi-adattár III.: Petőfi-okmányok, Függelék (családi adatok), Pótlások az I. és II. kötethez*, gyűjtötte, s. a. r. és a jegyzeteket írta Kiss József, Bp., Akadémiai – Balassi, 1992 (A magyar irodalomtörténetírás forrásai, 15).

a 80-as években a második.⁷ Többre pedig már nem volt ideje Kiss Józsefnek. Halála előtt a munkát Kerényi Ferencre testálta, aki – némi vívódás után – vállalta a feladatot, és a Kiss Józseftől lerakott alapokon fel is gyorsította a kötetek elkészülését és megjelenését. A harmadik kötetben még inkább csak szerkesztői feladatokat kellett elvégeznie, hiszen rendelkezésre álltak a már elvégzett munkák kézíratai, a negyedik és az ötödik kötet azonban már egyéni teljesítménye volt.⁸ A sorozatot azonban Kerényinek sem sikerült eljuttatnia a befejezésig; 2008-ban váratlanul ő is elhunyt. Ráadásul ez a vállalkozás – az előző kritikai kiadáshoz képest – nem is törekedett a teljességre: az eredeti koncepcióban sem szerepelt ugyanis a teljes Petőfi-életmű kiadásának a szándéka, csupán a verses szövegek kiadásának megoldása volt a vállalkozás célja. Ahogyan ezt az első kötet szerkesztői bevezetőjében olvashatjuk: „Az öt-hat kötetre tervezett sorozatban Petőfi összes fennmaradt verses műveit és műfordításait közöljük (eltekintve a drámák közé tartozó Shakespeare-fordításoktól).”⁹ Petőfi prózájának, drámai életművének, levelezésének s egyéb dokumentumainak a kiadása tehát eleve nem is szerepelt a célok között.

A 2008-as év ilyenformán kétszeresen is határpont lett: ekkor jelent meg a kritikai kiadás ötödik kötete, az 1847-es verstermés, valamint Kerényi Ferenc Petőfi-monográfiája.¹⁰ Ez utóbbi könyvről már volt alkalmam kifejtetni a véleményemet,¹¹ mindezt most nem is ismételtem meg, csak arra utalok, hogy Kerényi Ferenc számára alighanem nagyon szorosan összefüggött a tőle „kritikai életrajz”-ként meghatározott életműértelmezés és a majdnem befejezett szövegkiadás. Hiszen Kerényi – ahogyan ezt 2008-ban hangoztatta, s nekem is elmondta – úgy vélte, néhány hónapnyi munkája van csupán a hatodik kötettel, és aztán teljessé válik a nagy, sok évtizedes vállalkozás, amelyet nemzedékek sora készített elő. A váratlan halál azonban ezt jócskán elodázta.

Kerényi munkamódszeréről tudni kell azt, hogy ő igazából soha nem állt át teljesen a számítógépre: kézírással, illetve ennek tisztázásaképpen írógéppel dolgozott. Az újabb technika azonban őt sem hagyta érintetlenül, ezért a legépelte szövegeit aztán

⁷ PSÖM 1. – PETŐFI Sándor összes költeményei (1844. január – augusztus): Kritikai kiadás, s. a. r. Kiss József, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán, Bp., Akadémiai, 1983 (Petőfi Sándor Összes Művei, 2).

⁸ PETŐFI Sándor *összes költeményei* (1844. szeptember – 1845. július): Kritikai kiadás, s. a. r. Kiss József, KERÉNYI Ferenc, MARTINKÓ András, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1997 (Petőfi Sándor Összes Művei, 3) [a továbbiakban: PSÖM 3.]. – PETŐFI Sándor *összes költeményei (1845. augusztus – 1846): Kritikai kiadás*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 2003 (Petőfi Sándor Összes Művei, 4). – PETŐFI Sándor *összes költeményei (1847): Kritikai kiadás*, s. a. r. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 2008 (Petőfi Sándor Összes Művei, 5).

⁹ *Bevezetés a jegyzetekhez* = PSÖM 1., 111.

¹⁰ KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete: Kritikai életrajz*, Bp., Osiris, 2008 (Osiris Monográfiák). Második, kis mértékben javított kiadása: Bp., Osiris, 2022 (Osiris Irodalomtörténet. Monográfiák).

¹¹ SZILÁGYI Márton, *Egy magisztrális Petőfi-monográfia (Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete)*, Holmi, 21(2009), 8. sz., 1123–1127. – Uő, *Egy irodalomtörténeti klasszikus (Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete. Kritikai életrajz)*, Vigilia, 87(2022), 11. sz., 1123–1127.

egy gépirónóval íratatta be számítógépes formátumba, és így adta le a folyóiratoknak, illetve a kiadóknak. Amikor tehát Kerényi hagyatékát – s köztük a hatodik kötet elkészült anyagát is – örökösei (két leánya) átadta az Irodalomtudományi Intézetnek, egy számítógépen megőrzött anyag érkezett meg. Amely azonban igen sok elütést és pontatlanságot tartalmazott (ezt az első pillantásra fel lehetett mérni), és még több hibát lehetett feltételezni, éppen a többszöri átmásolás (s persze a kényszerűen elmaradó végső ellenőrzés) miatt. Ezért aztán az MTA Textológiai Bizottsága, amely az Irodalomtudományi Intézet akkori tudományos titkárának, Csörsz Rumen Istvánnak köszönhetően megkapta az anyagot, úgy döntött, mindenképpen fel kell kérni egy hozzáértő lektort, aki felméri az elkészült rész készülségi fokát, és javaslatot tesz arra, ki fejezze be a munkát. Nem volt kérdés, hogy a lektori feladatra kizárólag Fried István lehet alkalmas, aki a korábbi köteteknek (a negyediknek és az ötödiknek) a lektora volt (miután az első három kötet lektora, Lukácsy Sándor elhunyt), és ilyenformán Kerényi közeli munkatársának is tekinthető. Fried elvállalta a feladatot, és 2013 február–márciusban egy hosszú, írásos véleményben eleget is tett a megbízásnak. Ő a következőképpen látta a helyzetet: „Mégis, az az értesülés, miszerint a kötet 90%-os készülségi állapotban van, erősen eufemisztikus, a magam részéről inkább 75–80%-os készülségi fokot állapítanék meg.”¹² A részletes hiba- és hiányjegyzék után Fried István – megtisztelő, de ugyanakkor elrémisztő módon – engem nevezett meg, mint aki képes lenne elvégezni a kötetet a hátralévő munkálatokat. Ezek után a Textológiai Bizottság is rám testálta a feladatot, amelyet egyrészt nem kerestem, másrészt amelynek nem is örültem.

Fried István lektori véleményének elkészülte óta majdnem tíz év telt el, és ezt a hosszú késlekedést csak részben magyarázhatom számos egyéb feladattal, s nem is mentegethetném magam az azóta mégiscsak elvégzett munkák felsorolásával. De arról sincs szó, hogy ez alatt az idő alatt megfeledeztem volna erről a rám rótt kötelességről. A munka befejezésének a legfőbb akadályai ugyanis nem munkaszervezési vagy éppen szakmai kérdések voltak, hanem inkább egy lélektani gát: a feladat elvégzése azt jelentette volna (s ma, amikor már kész vagyok vele, úgy is mondhatom: *azt jelentette*), hogy egykori tanáromnak, a tőlem mesterként tisztelt Kerényi Ferencnek minden egyes megállapításáról döntést kell hoznom, mérlegelnem, hogy elfogadom-e a véleményét, és indokolt esetben felül is kell bírálnom. Merthogy a kritikai kiadás befejezése nem egyszerű kiegészítés: nem arról van szó, hogy a Kerényi halála óta eltelt időszak (nagyjából másfél évtized) újabb szakirodalmát szépen beiktatjuk a kötetbe, hanem a teljes filológiai forrásanyagot (az összes kéziratot és az összes értelmező jegyzetet) újra végig kell menni.

Ezt a munkát kellett tehát elvégeznem, és ennek során mindenesetre több fontos felismeréssel gazdagodtam.

¹² FRIED István, *Lektori jelentés a Petőfi Sándor Összes Művei (kritikai kiadás) VI. kötetéről*, gépelt kézirat. Másolata a saját tulajdonomban.

A legelső tanulság az, hogy innen nézvést jobban meg lehetett érteni, Kerényi Ferenc miképpen gondolkozott a tőle megvalósított szövegtípusok feladatairól és lehetőségeiről. Ennek felméréséhez a legkézenfekvőbb volt a Kerényi-monográfia legfőbb előképéhez, a Ferenczi Zoltán által írt, háromkötetes Petőfi-életrajzhoz visszanyúlni, amely a 19. század végének legjelentősebb és legmaradandóbb filológiai teljesítménye volt.¹³ Ferenczi ugyanis annak idején pótolni és megelőlegezni akarta háromkötetes munkájával a kritikai kiadást (ne feledjük, Ferenczi három kötete párhuzamosan jelent meg a Havas-féle vállalkozással, tehát volt, amiben támaszkodni tudott rá, de volt, amiben még nem), és ez oly annyira nyomot hagyott a könyvön, hogy már az egykorú szakmai kritika is bírálta a szárazságáért.¹⁴ Horváth János nagy jelentőségű Petőfi-monográfiájának is volt egy olyan függeléke („Jegyzetes mutató Petőfi egyes műveihez”), amely a versek világirodalmi párhuzamait, illetve forrásait adta meg, s ez is az akkor rendelkezésre álló, Havas-féle kiadás hiányait akarta pótolni, egy olyan szövegtípussal, amely sokkal inkább egy kritikai kiadásba kívánkozott volna, mintsem műértelmező monográfiába.¹⁵ Kerényi viszont éppen a készülő kritikai kiadást használta föl egy koncepciózus pályakép megrajzolásához – és ez 2008-ban még azért nem tűnt föl, mert Kerényinek már nem volt ideje befejezni a tőle gondozott kritikai kiadást is, s így nagy terve, a monográfia és a befejezett kritikai kiadás egyszerre történő felmutatása, csonkán maradt. Csak egy sokatmondó adalékot említenék ahhoz, hogy Kerényi mennyire világosan látta az eltérő szakmai szövegtípusokat: a monográfiájában a legsürgetőbb feladatnak egy Petőfi-bibliográfia elkészülését nevezte.¹⁶ Ez egyébként azóta sem készült el, sőt még csak a munkálatai sem folynak. Ám Kerényi a saját munkáját még csak arra sem kívánta fölhasználni, hogy ennek elkészültét orientálja, nemhogy megvalósítani törekedjen. S alighanem éppen ebből fakad munkájának egyetlen jelentősebb hibája: nem jegyzetelte alaposan végig a könyvet, így egyes állításainak a bibliográfiai alátámasztása sem történt meg (megelégedett egy összevont és vázlatos, a legfontosabb tételekre kiterjedő könyvészettel, amely a szakirodalmi súlypontokat és értékhangsúlyokat valóban láthatóvá tette, de csak azt, mást nem). Kerényi ugyanis egy közművelődési igényt is megcélzott a monográfiájával (sokak számára olvasható könyvet akarván létrehozni), s ezt – többek között – úgy kívánta elérni, hogy nem nehezítette el a könyvet a sűrű lábjegyzetekkel. Én ezt 2008-ban is fogyatkozásnak (de legalábbis szépséghibának) véltem, és most sem gondolok erről mást. Sőt az azóta eltelt idő talán még jobban fölnagyította ennek a megoldásnak a problematikusságát: Kerényi könyvének a birtokában sem lehet ugyanis könnyen tájékozódni a rendkívül terjedelmes (s persze hullámzó színvonalú) *Petőfi-szakirodalomban* (noha a *Petőfi-problémák* mindegyikében kiválóan eligazít, még akkor is, ha nem oldja, nem is oldhatta meg az összeset).

¹³ FERENCZI Zoltán, *Petőfi életrajza*, I–III, Bp., Franklin-Társulat, 1896.

¹⁴ Vö. KÉKY Lajos, *A százéves Kisfaludy-Társaság (1836–1936)*, Bp., Franklin-Társulat, 1936, 182–183.

¹⁵ HORVÁTH János, *Petőfi Sándor*, Bp., Pallas, 1922, 511–586.

¹⁶ KERÉNYI, *i. m.*, 2022, 489.

Lukácsy Sándor még 1971-ben szögezte le: „A közhiedelemmel ellentétben: tudomásul kell venni, hogy Petőfi életművének nincs minden versre kiterjedő, teljes feldolgozása.”¹⁷ A meghökkentő megállapítás azt jelentette, hogy sem egy igazi kritikai kiadás nem állt akkor rendelkezésre, sem az addigi szakirodalmi feldolgozások nem tértek ki minden egyes versre. Lukácsy megállapításainak a legfőbb referenciapontja ekkor Ferenczi Zoltán háromkötetes Petőfi-életrajza volt,¹⁸ valamint Horváth János Petőfi-könyve, amely persze nem is próbálta azt állítani, hogy minden egyes versről számot ad.¹⁹ De előzményként ideidézhetjük akár Fekete Sándor ma már nagyon ritkán emlegetett, töredékben maradt Petőfi-életrajzát is, amelynek csak az első kötete készült el (s amely ilyenformán éppen a pálya egy olyan szakaszával foglalkozott, amely a költői életmű szempontjából még kevésbé releváns).²⁰ Ha ezekhez a vállalkozásokhoz mérjük Kerényi munkáját, még világosabbá válnak a jelentős eltérések. Kerényi ugyanis világosan érzékelte a műfaji különbséget a kritikai kiadás és a monográfia között, és nem próbálta meg az egyiket átjászani a másikba. Kerényinek a monográfiájában nem a minden egyes szövegre kiterjedő, adatszerű föltárás volt a célja.

Ennek sajátos jelzése is van.

A befejezetlenül maradt hatodik kötet lezárásának a munkálatai során világosan felismertem, hogy miközben a kritikai kiadás elkészült részeiben Ferenczi könyve állandó beméresi pont volt a datálási és keletkezéstörténeti kérdésekben (vagy elfogadólag, vagy elhárítólag), Horváth Jánosé meg a világirodalmi párhuzamok kapcsán, addig Kerényi a saját könyvére ilyen vonatkozásban egyáltalán nem támaszkodott, és ezt még akkor sem tudtam volna pótlásképpen – afféle hommage-ként – beilleszteni a jegyzetanyagba, ha akartam volna. Egyszerűen azért nem, mert Kerényi Petőfi-monográfiája ilyen típusú kérdéseket nem is akart eldönteni – ezt a kritikai kiadásra hagyta. A Petőfi-könyv csak a következtetéseket és az eredményeket használta föl.

Azaz, mondhatom összességül, Ferenczi monográfiája módszertanát tekintve pozitívista munka volt, míg Kerényi egyértelműen nem annak szánta a könyvét.

A kötet sajtó alá rendezésének befejezésekor természetesen igazodni kellett ahhoz a könyvsorozathoz, amelynek záródarabja lesz ez a szövegkiadás. Az első kötetben kialakított szerkezet alapvetően megmaradt, de bizonyos egyszerűsítéseket és észszerűsítéseket már Kerényi is végrehajtott – ezeken felbátorodva én sem ragaszkodtam például minden rövidítés átvételéhez, ha ezeket tudtam más és szerintem logikusabb rövidítéssel helyettesíteni, valamint tudomásul vettem azt is, hogy Kerényi a fordítások és a képi ábrázolások összegyűjtését csak a legfontosabb esetekben végezte el, azaz néhol csak szelektíven tüntette föl ezeket az adatokat. Ezt én sem kívántam és tudtam mindenhol pótolni: hosszú évekre napolta volna el a mű elkészültét, ha ebben

¹⁷ LUKÁCSY Sándor, *Petőfi versről versre: 1848 januárja*, Új Írás, 11(1971), 1. sz., 93.

¹⁸ FERENCZI, *i. m.*

¹⁹ HORVÁTH, *i. m.*

²⁰ FEKETE Sándor, *Petőfi Sándor életrajza I.: A költő gyermek- és ifjúkora*, Bp., Akadémiai, 1973.

is arra a teljességre törekszem, amelyet az első kötetben a két sajtó alá rendező, Kiss József és Martinkó András megcélzott.

A kritikai kiadás befejezése tehát természetesen nem azt jelentette, hogy mintegy a hiányzó 20 százalékot pótoljuk csupán, hanem ehhez gyakorlatilag újra kellett gondolni a teljes anyagot. Beleértve a főszöveg pontosságának az ellenőrzését is. Ezért aztán újra kézbe kellett vennem Petőfi versgyűjtő füzetait, amelyek a kritikai kiadás ezen kötetének legfőbb textológiai alapját jelentették (ezt Kerényi az előszóban megjegyzően ki is fejtette), valamint azokat az egykorú sajtótermékeket, ahol a versek először megjelentek – ez utóbbi munkához sok segítséget nyújtott az Arcanum digitális sajtótörténeti adatbázisa, de mindent nem oldott meg, tehát nem spórolta meg nekem néhány, digitális formában nem hozzáférhető kiadvány megtekintését. A kéziratok és az egykorú megjelenések átnézése mindenesetre azzal a haszonnal járt, hogy meglehetősen sok ponton javítani tudtam a főszöveget, valamint szövegkritikai jegyzeteket, azaz meglehetősen sok elírást és betűhibát ki tudtam szűrni.

Jól látszott, hogy Kerényi azokat a részeket igyekezett a munka végére hagyni, amelyek különösen bonyolultnak látszottak. Éppen ezek maradtak tehát rám. Ilyen volt a *Nemzeti dal* jegyzeteinek a befejezése (beleértve az egykorú fordítások kérdését is) és azoknak a verseknek a jegyzetei, ahol még csak Ferenczi Zoltánnak sem volt datálási javaslata, nem is beszélve a Varjas-féle kritikai kiadásról. Ezeket igyekeztem a legjobb tudomásom szerint megoldani, miközben az ilyen jellegű hiányokat úgy fogtam fel, mint igazi szakmai kihívást, sőt pályaalkalmassági kérdést: az lehetetlen, hogyha filológusnak tartom magam, nem vagyok képes megtalálni ehhez a szükséges szakirodalmat. S valóban, sikerült is megfelelően tájékozódnom a kéziratok világában és a szakirodalomban, különösen úgy, hogy ehhez Kerényi egész addigi munkájából kiindulva kerestem meg a kulcsot. Külön színfolt volt az a két, kétes hitelűnek számító Petőfi-vers, amelynek Kerényi csak a címét és a helyét jelölte meg, de semmiféle jegyzetet nem készített hozzá. Ezek közül az egyiknek, a *Rákóczi címűnek* (kezdet: „Borulj le én lelkem...”) viszonylag hamar sikerült megoldanom a rejtélyét: megtaláltam ugyanis az 1848-as kiadású szöveget Lévay József műveként a *Nép Barátjában*,²¹ így magabiztosan kizárhatónak bizonyult a vers a Petőfi-életműből (éppen ezért szükségesnek láttam a versnek helyet adó egységet átnevezni „Kétes hitelű Petőfi-versek”-ről „Petőfinek tulajdonított versek”-re, hiszen ha komolyan vettem volna a kritikai kiadás korábbi köteteinek a szóhasználatát, akkor ezt a verset egyszerűen ki kellett volna hagynom innen, de akkor nem lett volna módom arra sem, hogy a kizárás indokait és a mellette szóló érveket összefoglaljam). A bizonyító gondolatmenetet inkább megírtam egy külön tanulmány formájában is.²² A másik,

²¹ Megjegyzendő: a *Nép Barátja* nincs fínt az Arcanum adatbázisában, tehát a rátalálás nem egy egyszerű internetes keresés eredménye volt (akkor már mások is megtalálták volna), hanem annak köszönhető, hogy a párhuzamosan végzett Arany-kutatásaim filológiai bázisa érdekében végigolvastam a folyóiratot mikrofilmen.

²² SZILÁGYI Márton, *Egy Petőfinek tulajdonított vers igazi szerzősége*, ItK, 126(2022), 4. sz., 520–531.

itt szereplő költemény a *Sírvers* címet viseli: erről, az egy Kalocsán őrzött síremléken található, nem autorizált szövegről egy külön múzeumi kiadványban volt lehetőségem kifejteni a véleményem.²³ Ezt is Kerényitől tanultam: így tudja az ember a legjobban és legegyszerűbben tehermentesíteni a kritikai kiadás jegyzeteit, ráadásul az előzetes publikáció jó felkészülés a jegyzetek tömör megírására is.

Az egyik legfőbb dilemma természetesen az volt, hogy jelöljem-e a Kerényi jegyzeteiben végrehajtott változtatásokat, vagy valamilyen módon elkülönítsem-e a tőle származó megállapításoktól a magaméit. Az természetesen nem volt számomra kérdés, hogy a munka volumene szempontjából alapvetően és elsősorban Kerényi irodalomtörténeti életművébe tartozik ez a kritikai kiadás. Mi legyen azonban a saját következtetéseimmel? Az egyik lehetséges megoldást már az előbb említettem: amit lehet és érdemes, célszerű külön tanulmányban megírni és ezután a jegyzetekben csupán utalni rá. Ezt azonban mindenhol nem lehetett megtenni.

Arra jutottam, hogy a Petőfi kritikai kiadás hatodik kötete nem Kerényi Ferencnek állított emlékmű, hanem egy, a megszületése idején legjobbnak számító, aktuális tudományos álláspont kifejtése, amelyet majd a közvetlen és a távolabbi utókor, egészében és részleteiben is, a maga érdemei szerint értékelni fog: elfogad vagy elvet. Ha pedig ez így van, akkor nincs különösebb jelentősége annak, kitől származnak az állítások: a legtöbb amúgy is Kerényi munkája, ami meg nem, az – meggyőződésem szerint – olyan érveken és megfontolásokon alapul, amelyekről meg tudnám győzni Kerényit, ha még erre lehetőségem lenne. Tehát minden egyéb eredmény utólag is neki ajándékozható. A saját magam viselte szakmai felelősség a szerkesztés munkájában áll, és ezt vállalom is: hasonlóképpen ahhoz, ahogyan ezt a sorozat harmadik kötetében Kerényi tette, amikor átvette a vállalkozás irányítását.²⁴ Ennek az álláspontnak a kialakításában párhuzamként sokat segített a Berzsényi-kritikai prózakötete mint példa:²⁵ itt hasonló helyzet alakult ki, amikor Csetri Lajos halála után Fórizs Gergelynek kellett befejeznie az addigi munkát. Persze jelentősek a különbségek is: a Berzsényi-kötet közel sem volt olyan készülségi fokon, mint a Petőfi, így Fórizs joggal dönthetett úgy, hogy csupán alapanyaggá, fölhasználható és hivatkozott szakirodalommá minősíti azt, amit Csetri hátrahagyott, és attól alapvetően eltérő koncepció szerint, a saját neve alatt fejezi be a munkát.²⁶ A Petőfi-kötet esetében ezt nem lehetett s nem is kellett megtenni. De ahogyan Fórizs igyekezett távlatot és helyes kezelési metódust találni egy nagyon komoly szakmai előzményhez, az megerősítést jelent akkor is, ha a végeredmény már egészen más: ő teljes joggal nevezte magát sajtó alá rendezőnek,

²³ ROMSICS Imre, SZILÁGYI Márton, *Az egyetlen... Petőfi sírvers Kalocsán*, Kalocsa, Viski Károly Múzeum, 2023 (Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár, 9).

²⁴ Ezt részletesen kifejtve lásd: KERÉNYI Ferenc, *A kiadás III. kötetéről* = PSÖM 3., 177–179.

²⁵ BERZSENYI Dániel *prózai munkái*, s. a. r. FÓRIZS Gergely, Bp., EditioPrinceps, 2011 (Berzsényi Dániel Összes Munkái).

²⁶ FÓRIZS Gergely, *Berzsényi Dániel prózai műveinek és levelezésének kritikai kiadásáról*, Somogy, (36)2008, június–július, 51–56.

én – megítélésem szerint – szintén teljes joggal próbálom magam inkább eltüntetni a kötet sajtó alá rendezőjeként, annak ellenére, hogy a saját munkám egyáltalán nem csak kiegészítésre korlátozódott, hanem annál sokkal kiterjedtebb volt.

De úgyis csak a végeredmény számít: egy olyan kötet létrehozása, amely nemcsak méltóképpen lezárja az immár harmadik kritikai kiadást, hanem amely valóban korszerű szakmai színvonalon reprezentálja mindazt, amit ma Petőfi 1848-as és 1849-es pályaszakaszáról tudhatunk. S ha ez megvalósul, akkor ez lesz talán a legméltóbb megemlékezés nemcsak Kerényi Ferencről, hanem mindazon filológusokról is, akik nem érhatték meg a sorozat befejezését, de nagyon sokat tettek azért, hogy az mégiscsak létrejöjjön.